

Dausų regėtojas

Maironis – praamžės tradicijos dainius §47

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnį sudaro vienas, paskutinis, knygos „Maironis – praamžės tradicijos dainius“ skyrius. Knygoje nagrinėjamos Maironio poezijos (lyrikos) sąsajos su lietuvių, baltų, indoeuropiečių ir kitų senųjų tradicijų archajiškais, archetipiniais mitiniais vaizdiniais. Kadangi kartkartėmis tenka priminti viename ar kitame knygos skyriuje jau aptartus dalykus, tai paranku, regis, ir atskirose publikacijose palikti jų numeraciją tokią, kokia ji yra knygoje, nepernumeruojant kaskart nuo §1. Keturi straipsniai šios knygos pagrindu jau skelbti: tai „Maironis ir senoji tradicija“¹, apimantis knygos §1–11, 15, 19, 21, 28, 33; „Dieviškoji daina“², atitinkantis knygos §40; „Maironio mįslė“³, neatitinkantis jokio knygos skyriaus, o kiek giliau nagrinėjantis §46 užsimintą vieną atskirą atvejį; ir „Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės“ (knygos §42–45)⁴. Skaičius skliaustuose po Maironio citatos reiškia puslapį knygoje: Maironis 1988.

Šiuo §47 knygos skyriumi remiantis 7-ajame Prigimtinės kultūros seminare „Žinios, žinojimas ir žinija“ (Rumšiškės, 2014.06.27–30) skaitytas pranešimas „Žinojimas kaip regėjimas“.

Prasminiai žodžiai: Maironis, praamžė tradicija, dvasinis regėjimas, žynys-regėtojas.

Šįsyk stabtelėkime prie eilėraščio „Skurdžioj valandoj“ trečiojo posmo pirmųjų dviejų eilučių ir įsiziūrėkime:

*Dvasios saldūs regėjimai, nemirštą troškimai,
Iš dangaus man atskridę sapnai!.. (125)*

Poeto svajonės, kaip pamename, skrido padangių keliais į dausas⁵, o sapnai ir jiems prilyginti dvasios regėjimai štai atskrenda iš dangaus, iš dausų. Tai esminis skirtumas tarp svajonės ir sapno: sapnai yra kone visai nesąmoningi, nevalingi, užtat jie pasiekia mus iš anapus, šviesiausi, įkvepiantys sapnai – iš aukščiau, iš dausų, protėvių ar net paties Dievo siųsti; jie krinta sielon tarsi šviesos sėkla dirvon ir, sulaukusi savo pavasario, pražysta kvapą užimančiais dvasios, dausų regėjimais, o ilgainiui ir subrandina asmenišką, bent iš dalies jau valingą svajones – sąmoningą dausų ilgesį ir viltį, šaukiančią, keliančią dvasią atgal į dausas ir taip vedančią ją Namą, į „numylėtą tėvelių šalį“. Jono Aisčio žodžiais („Lentis“): *Ir tada man vaidenas regėjimų dausos!*⁶

Ten pat irgi jau kalbėjome, kad tėvynės sąvoka esmiškai yra ne visai žemiška, bet veikiau dvasinė, menanti tas pačias dausas, dvasios Tėvynę. Galima būtų tarti, jog Tėvynė tai ir yra tam tikras dvasinis regėjimas, iš dausų paveldėtas regėjimas, pirmą kartą Pasakų karalystės, Dievo viešpatystės ilgesingas regėjimas, kurį šviesesnė akis lyg pro miglą kartais ima atpažinti aplinkui. V. Zaborskaitė apie poetą pasakoja: „Maironis mėgsta nužvelgti savo tėvynę iš tokių aukštumų, kai prieš jį atsiveria visa Lietuva – su upėmis ir miškais, kalneliais ir kloniais, sodybomis ir rūtų darželiais, ir vyšnių sodais. Tai toks vaizdo plotis, kurio negali aprėpti fizinė akis – jis atsiskleidžia tik v i d i n i a m r e g ė j i m u i kaip jaudinanti ir grožiu spindinti vizija.“⁷

Čia dar galima paminėti vien vertimu į lenkų kalbą teišlikusį Maironio eilėraščių „Įkvėpimo valanda“, ku-

1. Razauskas 2013a: 11–25.
2. Razauskas 2013b: 11–17.
3. Razauskas 2013c: 18–26.
4. Razauskas 2015: 8–18.

5. Eilėraščio „Vakaras“ ketvirtasis ir penktasis posmai: *Audžiau nurimęs aukso svajones / Aušros spinduliais; / Lėkė jos, skrido, pilnos malonės, / Padangių keliais. // Vedė jas paukščių kelias žvaigždėtas, / Lydėjo širdis / Į tolimąsias, į numylėtas / Tėvelių šalis* (185). Žr. Razauskas 2013a: 17–19.
6. Aistis 1988: 287.
7. Zaborskaitė 1968: 432. Plačiau apie kraštovaizdžio reikšmę XIX a. Lietuvos literatūroje žr. B. Speičytė (2012: 143–154).

riame, be kita ko, randame ir tokias štai eilutes: *Kiedy duch mój już czuje krainę światłą, / Krainę czlowiekowi tej ziemi nieznaną* „Kai mano dvasia junta spindulingą kraštą, / Kraštą, kuris šios žemės žmogui nepažintas“⁸. Labai pagrįstai galima įtarti, kad vietoj le. *duch... czuje* „dvasia... junta“ prarastame lietuviškame originale bus buvę *dvasia regi*, nes lietuvis vargiai pasakys „juntu kraštą“, o dargi „spindulingą“.

Dėl to dar verta paminėti eilėraščio – šių regėjimų esmę nurodančiu pavadinimu „Poezija“ – šeštąjį posmą ir paskutinio aštuntojo pirmąją pusę:

*O ji, padavusi man lyrą,
I tą užburtą vedė šalį,
Kur takas ašaromis byra,
Kuriuo retai kas eiti gali;*

tačiau paskui

*Gražus regėjimas prapuolė,
Ir kraujas gyslose sustingo!.. (54–55)*

Šie vidiniai „dvasios regėjimai“ yra bene viena iš kertinių praamžės tradicijos sąvokų, nusakančių poeto, dainiaus, žynio, išminčiaus, pranašo pašaukimą ir užduotį, branduolinį patyrimą ir jo įkvėptą veiklą. Oskaro Milašiaus žodžiais: „Dievo dainiai m a t ė pirmpradžių amžiną pasaulį.“⁹ Panašaus laikmečio (vos devyneriais metais jaunesnis už Maironį ir šešeriais vyresnis už Milašių) garsusis indų poetas Rabindranatas Tagorė yra prisipažinęs: „Mano religija iš esmės yra poeto religija. Ji paliečia mane tais pat nematomais ir neapčiuopiamais keliais, kaip mano muzikos įkvėpimas. Visa, ką apie ją galiu pasakyti, kyła iš r e g ė j i m o, o ne iš žinojimo.“¹⁰

Indijoje ši tradicija ryški nuo seniausių laikų. Štai kaip „Rigvedos“ poeto rišio (*ṛṣi-*) sampratą apibūdina vedų tyrinėtoja ir vertėja Tatjana Jelizarenkova: „Poetui ‘Rigvedos’ arijų visuomenėje buvo priskiriama toji imanentinė išmintis, kurią nušvitimo akimirkomis atskiriems išrinktiesiems atverdavo dievai. Poetas meldžia dievų suteikti jam šias nušvitimo akimirkas, kai prieš jį atsiveria dieviškoji tiesa, paslėpta nuo paprasto žmogaus žvilgsnio. Išmintis – tai akimirksniui atsiveriantis paveikslas. Būdas ją pasiekti – regėjimas. Regi poetas vidiniu žvilgsniu, intuicija, kurios staigus

plūpsnis nušviečia jam dieviškąjį tiesos (mitinės, ritualinės, filosofinės) paveikslą. Ne kartą jau pabrėžta, kad vedų poetai buvo regėtojai, tiesą jie ‘regėjo’, veiksmožodis *dhī-*, nusakantis rišio kūrybinę veiklą, tuo pat metu reiškia ‘regėti’ ir ‘mąstyti’, o atitinkamas šakninis daiktavardis *dhī-* (f.) – ‘regėjimas’, ‘mintis’, ‘išmintis’. Šios kultūros kontekste ‘regėti’ ir ‘suvokti tiesą’ yra sinonimai“¹¹. „Žinojimas buvo regimosios prigimties, o dievai (*devāh*), susiję su šviesa (*div-/dyu-* ‘šviesti’), laikyti visažiniais. ‘Pažinti’ reiškė ‘išvysti dievišką tiesą’. Tai sugebėjo įkvėptieji rišiai, apdovanotieji *dhī-*“¹². Kitaip tariant, „rišio žinojimas buvo regimasis, jis buvo dievybės jam atveriamas kaip statiškas paveikslas. Vienas paveikslas keitė kitą, ir šių atvėrimų kaita sudarė pasaulio pažinimą, koduojamą vedų daiktavardžiu *dhī-* (f.) ‘mintis, vaizdinys, žvilgsnis; supratimas; intuicija, pažinimas, protas; žinojimas, menas; malda’, taip pat veiksmožodžiu *dhī-* ‘vaizduotis, mąstyti’. Poetas buvo vadinamas *dhīra-* ‘pasižymintis *dhī-*, išmintingas, apdovanotas’. Poetai prašė dievų dovanoti jiems *dhī-*. Per šią *dhī-* poetai tapdavo tarpininkais tarp dievų ir žmonių. Ši bendra samprata tiesiogiai siejasi su ‘Rigvedos’ poetų kūrybiniu metodu: būdingai jie ne nuosekliai dėsto ‘Rigvedos’ mitinius siužetus, o tarsi tik praskleidžia paveikslą dengiančią skraistę – pamini tam tikrą siužetą ar vos užsimena apie jį“¹³. Ar ne tą patį ištaisai matome Maironio poezijoje?

Pažymėtina, beje, kad lygiai taip pat Donelaičio „Metų“ poeziją apibūdina Rimvydas Šilbajoris: „Kadangi tie visi epizodai tarp savęs nėra susieti jokia aiškia fabulos linija, jie patys tampa savotiškais ‘hibridais’ – atlieka iš karto ir veiksmo, ir aprašymo funkcijas. Tuo jie tampa panašūs į skaidres, kurias autorius mums rodytų ryškindamas ir gilindamas savo vedamą metų laikų aprašymą“, ir tai „primena principą, pagal kurį būdavo pašomos viduramžių ikonos. Paveikslo viduryje stovi šventasis (mūsų atveju, autorius, veikėjai, metų laikas arba ir pati mintis); jis yra apsuptas mažais paveiksluokais, vaizduojančiais epizodus iš jo gyvenimo. Pašaliečiui, dar nežinančiam šio šventojo istorijos, tie epizodai atrodo nesusieti vienas su kitu jokia fabulos tąsa, bet žinantys žmonės greit savo min-

11. Ригведа 1989: 479.

12. Ригведа 1995: 465, žr. 466.

13. Ригведа 1989: 512; dar žr.: Елизаренкова 1993: 19–20. Ištiesą veikalą šiam „Rigvedos“ žodžiui – daiktavardžiui *dhī-*, veiksmožodžiui *dhī-* bei jų vediniams – yra paskyręs žymus indologas Janas Gonda, kuriuo savo išvadose rėmėsi ir T. Jelizarenkova, žr.: Gonda 1984: ypač 7–8, 35, 42, 59–60, 68–69, 71, 80, 87–89, 101, 104, 106, 193, 202–205.

8. Speičytė 2012: 237, lietuviškas vertimas jos.

9. Milašius 1994: 58; vertė V. Mačernis.

10. Cit. iš: Gonda 1984: 348.

tyse užpildo visas spragas.¹⁴ Itin taiklus „regimosios poezijos“ apibūdinimas! Tik mūsų atveju viduramžių šventuosius atstotų atitinkamos vedų dievų žodinės „ikonos“ arba Maironio žodžiu piešiami paveikslai.

„Regimoji“ poezijos prigimtis labai aiškiai buvo suvokiama pačių „Rigvedos“ poetų. Antai I.139.1–2: *ástu sraúšat puró agníñ dhiyá dadha... ápaśyāma hirañyáyam dhībhīś caná mánasā svébhīr akśábhīh...* „Teišgirstie! Pirmyn Agnį regėjimu statau... išvydome auksinį regėjimais, ne kuo kitu, mintimis, savomis akimis“¹⁵; arba štai VII.90.4: *ucháñn uśásah sudīñā aripṛá urú jyótiṛ vividur dīdhyanāh* „Nušvito aušros, geras dienas atnešdamos, erdviją šviesą rado (poetai) regėdami“¹⁶. Apie dievą Višvakarmaną (X.82.1): *cákṣuśah pitá mánasā hí dhīro...* „Akies tėvas juk protu įžvalgus“. „Rigvedoje“ ir pats poetinis kūrinys gali būti „matomas, regimas“. Štai (I.38.1.a, d) poetas prisipažįsta: *dīdhayā manīśām... kavīñr ichāmi samdṛśe* „sumaniau poetinį kūrinį... noriu, kad poetai išvystų (jį)“. T. Jelizarenkova papildomai paaiškina, kad veiksmažodžio formos *dīdhayā* „šaknis *dhī-* reiškia vidinio regėjimo galią sužadinti vaizdinius. Ne veltui eilutėje *d* poetas nori, kad jo kolegos ‘išvystų’ (o ne ‘išgirstų’) jo poetinės kūrybos rezultatą“¹⁷. Ir versti tad būtų galima ne „sumaniau poetinį kūrinį“, o veikiau „suregėjau sumanymą“, ar stačiai „suregėjau dainą“. Dar, pavyzdžiui (VIII.26.4), į Ašvinus ir vėjo dievą Vajų kreipiamasi: *úpa stóman turáśya darśathah* „į liaupę (šlovinamąją giesmę) veržliojo įsižiūrėkit“; arba štai (X.181.3) apie žynius sakoma: *tē vīndan mánasā dīdhyanā yáju* „jie rado, protu išvydę, aukojimo ištara“. Žymus XX a. italų kalbininkas Vitorė Pizanis (Vittore Pisani) atkreipė dėmesį į tai, kad ir antikoje žodžius bei dainas buvo galima „regėti“, ir pateikė po pavyzdį iš Sofoklio („Ajaksas“, posmas 785): *ὄρα μολοῦσα τόνδ’ ὅποι’ ἔπη θροεῖ* „pažėjęs, kokius jis taria žodžius“; ir Katulo (LXII, 9): *canent quod visere par est* „dainuos (dainas), kurias regėti malonu“¹⁸. Norvegų folkloristas Rikardas Bergė (Rikard Berge) apie žymų XIX a. tautosakos pateikėją Nilsą Lingsleteną sakė,

esą jis pasakojęs taip gyvai ir spalvingai, kad klausytojai jo klausę ne tik ausimis, bet ir akimis.¹⁹ Panašiai Lietuvoje pasakoma: *Jis mums ką pasako, mes žiūrim* (Smalininkai, Jurbarko r.); *Kai seni dainuoja gražiai – išsižiojus žiūriu* (Tauragnai, Utenos r.)²⁰. Pasak Vydūno: „Gyvas žodis tėra tariamas gyvo žmogaus. Ir aiškiausias tokio žodžio žymis yra tas, kad jis yra tarsi regimas. Visi išmintingieji ir didi poetai taria gyvus, regimus žodžius. Kur kokioj poezijoje, kokiame moksle to regimojo žodžio nėra, čia tikrai nėra nei poezijos, nei išminties.“²¹ Savo ruožtu V. Zaborskaitė, Maironio kūryboje išskyrusi du sluoksnius, apie antrąjį, gilesnįjį, sako: „Šis sluoksnis pasireiškia tikrovės realijų bei santykių – vaizdų sferos – svoriu ir pobūdžiu kūrinio audinyje“; ir toliau pakartotinai pabrėžia, kad šis meninės mąstysenos sluoksnis „iškyla visų pirma vaizdų sferos vaidmeniu eilėraščio konstrukcijoje“²².

Vedų *dhī-* ir šiaip jau būdingai nusakoma tokiais regimaisiais požymiais kaip „skaisti“, „šviesi“, „spindinti“, „žėrinti“ ir pan.²³ Tik prisiminkime Maironio „sidabrinės“ ir „auksinės“ dainas!²⁴

Kartais pabrėžiama, kad *dhī-* ir apskritai poetinis menas, poezija yra paveldėta iš protėvių, taigi tiesiogine prasme – tradicinė, pavyzdžiui (III.39.2): *bhadrá vástrāny árjunā vásāñā séyām asmé sanajā píttryā dhīh* „Nuostabiais spindinčiais apdarais aprengta – tokia yra senovėj gimusi, iš protėvių atėjusi (pažodžiui maždaug „sena-gymė protėv-einė“) poezija“²⁵.

Kita vertus, nesyk (III.18.3; VII.34.9; VIII.27.13; X.176.2 ir kt.) *dhī-* pavadinama „dieviška“ (*devī-*); Jano Gondos (Jan Gonda) paaiškinimu: „Būdvardis *devī-* šiais atvejais pabrėžia, kad daiktavardžiu perteikiamos sąvokos turinys yra daugiau nei žmogiškas, kad ji viršija paprasto žmogaus supratimą, kad jos kilmės šaltinis – dieviškosios galios“²⁶. Tačiau tai joks prieštaravimas: būtent tai, kas dieviška, kas dieviškos kilmės, ir sudaro tikrąjį praamžės tradicijos branduolį. Štai Giedrė Šmitienė, jau XXI a. kalbindama vieną iš paskutiniųjų tradicinio Lietuvos kaimo „mohikanų“, Švenčionių r. gyventoją Oną Lukšienę, nustatė, kad „tradicija sudaro žmogaus gyvenimo centrą – aiškų arba paslėptą“, o paklaususi, iš kur moteris semiasi

14. Šilbajoris 1982: 49.

15. Čia ir toliau „Rigveda“ cituojama pagal: AufHR I–II; Rigveda 2004. Verčiama pagal originalą, atsižvelgiant į naujausią ir nuodugniausią rusišką vertimą: Ригведа 1989; Ригведа 1995; Ригведа 1999. Cituojamą posmą bet kuriame leidinyje nesunku susirasti pagal nurodomą jo numerį vidinėje „Rigvedos“ struktūroje. Žr. Gonda 1984: 69 ir dar 83–85 apie Agnio ryšį su *dhī-*.

16. Apie būdingą *dhī-* paūmėjimą auštant, aušros metu žr. Gonda 1984: 77–79.

17. Ригведа 1989: 707.

18. Пизани 1956: 147.

19. SFBL: 13.

20. LKŽ XX: 781.

21. Vydūnas 2006: 98.

22. Zaborskaitė 1968: 450–451.

23. Gonda 1984: 167–169.

24. §43, žr. Razauskas 2015: 10–12.

25. Daugiau žr. Gonda 1984: 60.

26. Gonda 1984: 166, žr. 59, 147, 165.

tvirtybės, sulaukė atsakymo: „*Dievas yra danguj*, – taria ramiai, neabejodama, gerai suvokdama, ką sako. Tai yra jos tradicijos centras.“²⁷

Mums itin svarbu tai, kad *dhī-* gali būti suprantama ir tiesiog kaip „daina, giesmė“, kaip patirto dieviško regėjimo poetinė išraiška balsu šaukiantis dievų²⁸. Su *dhī-* „Rigvedoje“ būdingai gretinamas ir siejamas daiktavardis *dhenā*, kuris tąsyk ir pats gali būti suprantamas kaip malda ar įkvėpta daina, pavyzdžiui (X.104.3): *īndra dhēnābhīr ihā mādayasva dhībhīr vīsvābhīh śacyā grṇānāh* „Indra, dainomis (?) čia svaiginkis, poetiniais kūriniais visais smarkiai giriamas“²⁹. Arba IV.58.6: *samyák sravanti sarīto ná dhēnā antár hṛdá mánasa pūyámānāh* „Draugėn srovėna tarsis srovės dainos, viduj širdimi (ir) mintimi košiamos“³⁰. Visai tikslus šio vedų *dhenā* atitikmuo būtų senovės iranėnų Avestos žodis *daēnā* „dvasinis mokymas, apreiškimas, tikėjimas, religija“, kuris, šiaip ar taip, neabejotinai yra tos pačios kilmės ir netgi tos pačios pirminės reikšmės kaip vedų *dhī-*³¹. Savo ruožtu Avestos *daēnā*, kaip jau sakyta (§40), – labai tikėtinas mūsų žodžio *daina* atitikmuo³².

Vėliau upanišadosė ir kituose filosofiniuose bei mistiniuose hinduizmo tekstuose *dhī-* šaknies vediniai reiškia dvasinį susitelkimą ir teikia, lemia aukščiausią dvasinį praregėjimą, nušvitimą, išsivadavimą (kaip antai *samādhi-*)³³, daiktavardžiu *dhīra-* aukščiausia dvasine įžvalga apdovanotas išminčius vadintas budizme³⁴. Šio termino reikšmę Indijos ir viso pasaulio dvasinei kultūrai sunku pervertinti: būtent jo vedinys, pavyzdžiui, yra meditacija, sutelktą įstabą žymintis sanskrito terminas *dhyāna-*, tapęs viena kertinių budizmo sąvokų ir skolinimo būdu virtęs kinų *čian*, japonų *dzen* ir t. t.³⁵

Tačiau pati „dvasinio regėjimo“ samprata, žinoma, nepriklauso nuo vieno termino, ji gali būti perteikiama įvairiais žodžiais. Būtent šitaip tradiciškai aiškina mas pagrindinis vedų dainiaus, poeto pavadinimas *ṛṣi-* („Nirukta“ 2.11): *ṛṣir darśanāt, stomān dadarśa* „rišis nuo regėjimo, nes regi himnus“³⁶. O štai kitas būdingas „Rigvedoje“ poeto-išminčiaus pavadinimas *kavī-*,

atitinkamai poezijos pavadinimas *kāvya-*, šiuolaikinio kalbotyros mokslo paprastai siejamas su ide. šaknimi *(s)keu- „kreipti dėmesį, stebėti, žiūrėti“, kuriai, pavyzdžiui, priklauso vok. *schauen* „žiūrėti“ ir kt.³⁷ Pačioje „Rigvedoje“ pasakoma (X.130.6): *páśyan manye mánasā cákṣasā* „regiu, manau, proto žvilgsniu“; arba (X.177.1): *hṛdá páśyanti mánasā vipaścítah* „širdimi regi protu įžvalgūs“ ir t. t. Apie „Rigvedą“, pasak T. Jelizarenkovos, „galima pasakyti, kad visi regimąjį suvokimą žymintys veiksmoždziai atitinkamomis aplinkybėmis gali funkcionuoti kaip įvairias pažinimo rūšis nusakančių veiksmoždzių sinonimai“³⁸. Ir praėjus daugiau nei tūkstantmečiui nuo „Rigvedos“ sunorminimo, „Brihadaranjaka upanišados“ (V.14.4) išminčius sako: *caḡsur vai satyam, caḡsur hi vai satyam* „tiesa – tai regėjimas; įdėm, tiesa – tai regėjimas“³⁹. Arba štai „Čandogja upanišada“ (VIII.12.5) apie žmogaus dvasinę esmę, jo tikrąjį asmenį, vadinamą Atmanu, sako: „Ir kas pamano: ‘Imsiu suprasiu tai’, tas – Atmanas, protas – jo dieviška akis (*mano śya daivam caḡsuḡ*). Išties, regėdamas šia dieviška akim (*daivena caḡsuṣā... paśyan*) – protu, ko trokšta, jis mėgaujasi [tuo]“; sulig žymaus vedantos komentatoriaus Šankaros pastaba, protas yra „vidinio suvokimo akis“⁴⁰. XX a. indų filosofijos žinovo bei upanišadų vertėjo į anglų kalbą Sarvepalio Radhakrišnano žodžiais, tiek vedų, tiek upanišadų dvasinės „tiėsos, sakoma, yra įkvėptos Dievo arba išminčių išvystos. Jas ištarė išminčiai, kalbėję iš nušvitusio patyrimo pilnatvės. Jos nėra pasiektos įprastu suvokimu, kaip paprasto protavimo išvada, bet išminčių išvystos, kaip kad mes be jokio protavimo ar išvadų regime margą spalvų šėlsmą vasaros padangėje. Upanišadų išminčiai lygiai taip pat yra įsitikinę savo įgyto dvasinio regėjimo tikrumu, kaip mes savuoju fiziniu suvokimu“⁴¹.

„Taigi veiksmoždis, žymintis regėjimą, gali reikšti šiam juslėmis patiriamam pasauliui nepriklausančių būtybių, sąvokų, reiškinų prigimties suvokimą. Ryšys su dieviškumu ir antjuslinis, angamtinis ‘regėjimas’ – neatskiriami“, – apibendrina J. Gonda ir pateikia dar aibę pavyzdžių iš Indijos bei viso pasaulio, kuriuose poetai, dainiai, žyniai, išminčiai, magai, burtininkai vadinami regėtojais.⁴²

27. Šmitienė 2011: 26, 27.

28. Žr. Gonda 1984: 134–140.

29. Žr. Gonda 1984: 117, daugiau 116, 118, 124–127.

30. Žr. Ригведа 1989: 757 paaiškinimus ir patikslinimus.

31. Gonda 1984: 108, 259–265; žr. Corbin 1990: 41–42.

32. Razauskas 2103b: 16–17.

33. Gonda 1984: 11, 250–258, 269.

34. Gonda 1984: 312–317.

35. Gonda 1984: 289–301; MhKEWA II: 45, 106, 115; MhEWA I: 777–778, 793; Keown 2004: 52, 76, 346 ir kt.

36. Nirukta 2002: 29; Gonda 1984: 42.

37. MhKEWA I: 187–188; MhEWA I: 328–329; Watkins 1995: 88; PKIEW: 587–588 ir kt.

38. Елизаренкова 1993: 77.

39. PU: 300.

40. Upanišados 2013: 190, 321; žr. PU: 509.

41. PU: 22.

42. Gonda 1984: 23, žr. 22–34; taip pat žr. MHM II: 327.

Indijos tamilų „Tirukurale“ (eil. 393) sakoma: „Tik išminčius r e g i iš tikro, o kvailio akiduobių vietoj – žaizda“⁴³. M. Eliadės (M. Eliade) surinktais duomenimis: nencų (seniau vadintų samojedais) šamanas pasakojo, kaip iniciacijos metu mitinis mokytojas „pakeitė jam akis, štai kodėl šamanaudamas jis regi nebe savo kūno akimis, bet šiomis mistinėmis“; eskimų šamanas mokė, atėjęs pas patyrusį šamaną mokytis, turėjo ištarti: „Atėjau pas tave, nes trokštu regėti“; ugrų šamano įkvėpimas pasireiškia tuo, kad jis ima „regėti“ dvasias ir tolimas šalis, po kurias jų vadovaujamas keliauja⁴⁴ ir t. t. Afrikos ndembu genties požiūriu, pasak Viktoro Ternerio (Victor Turner), tik „tai, kas aiškiai regima, gali būti laikoma patikimu žinojimo pagrindu“⁴⁵. Senovės Egipte dievo Ptaho šventyklos vyriausiasis žynys buvo vadinamas *ur ma* „didysis regėtojas“⁴⁶. Biblijoje Samuelis Sauliui, t. y. Saūlui, prisistato „regėtoju“ (1 Sam 9.18–19): „Saulius priejo prie Samuelio vartuose ir tarė: ‘Prašyčiau man pasakyti, kur yra regėtojo namai?’ Samuelis jam atsakė: ‘Aš esu regėtojas...’“⁴⁷. Senovės germanų legendinės aiškia-regės pranašautojos vardas *Veleda*, taip pat airių poetų išminčių filidų pavadinimas (air. *fili*, dgs. *filid*) remiasi ide. šaknimi **uel-* „regėti, matyti“ ir pažodžiui reiškia „regėtoją“⁴⁷. T. Dž. E. Pouelas (T. G. Powell) filidų pavadinimo sampratą patikslina: „Pradžioje žodis reiškė ‘regėtoją’, tačiau ilgainiui taip tapo įprasta vadinti išsilavinusį dvaro poetą, pasižymintį iškalba ir įsiminimu. Magiškos galios pirmiausia sietos su sugebėjimu ‘regėti’ kas nematoma ir taip pasiekti aukštesnį žinojimą. Žinojimas buvo regėjimo dalykas“⁴⁸. Plg. vok. *sehen* „matyti, regėti“ ir iš čia *Seher* „aiškiaregys, pranašas“; atitinkamai ang. *see* „matyti, regėti“ ir *seer* „aiškiaregys, pranašas, išminčius“, pažodžiui „regėtojas“. Tiesą sakant, ang. *see* savaime turi reikšmę „suprasti, suvokti, permąstyti“ (*I see* „suprantu“, *you see* „suprantate“ ir t. t.); panašios prigimties, beje, ir lietuvių įterptiniai žodžiai *matai*, *mat*.

Ceilonietis budizmo dvasininkas bei tyrinėtojas Valpola Rahula pabrėžia: „Budizmo mokymas apibūdinamas kaip *ehi-passika* – kviečiantis ‘ateik ir žiūrėk’, ne ateik ir tikėk. Apie žmogų, patyrusį Tiesą, budizmo tekstuose nuolat pasakoma: ‘Neuždulkanti, neturinti dėmių T i e s o s A k i s (*dhamma-cakkhu*) prasimer-

kė’.“⁴⁹ Panašiai „Tibeto mirusiųjų knyga“ lydinčiose maldose sakoma: „Dešimtyje pasaulio šalių gyvenantys Budos ir bodhisatvos, gailestingi, viską žinantys, iš m i n t i e s A k i m i žvelgiantys, mylintys ir globojantys būtybes, malonėkite ateiti čionai ir priimti šias realias bei vaizduotės sukurtas aukas“; „Kai persekioja pūgos, liūtys, viesulai, tamsa, teatsiveria man dieviškoji i š m i n t i e s a k i s!“ (TMK: 223, 226). Senovės Irane (*Dēnkart* 231.13) buvo suprantama, kad: „Žmogaus intelekto bei valios esmė, netgi jai esant kūne, yra aiškus regėjimas“; savo ruožtu (380.19) „išminties šaltiniu gali būti laikoma tai, kas atveria s i e l o s a k į regėjimui tų dalykų, kuriuos tegali regėti siela, kaip kad šviesos šaltiniu gali būti laikoma tai, kas atveria kūno akį tam, ką regi ji“⁵⁰. „Sielos akies“ metafora pažįstama ir senovės graikams.⁵¹ Helėnizmo kilmės Hermetiniame rinkinyje minima „proto“, arba „intelektos akis“ („Poimandras“ V.2; X.4, 5), „širdies akis“ (VII.1)⁵². Apie „dvasios akį“, „proto akį“, „regėjimą vaizduotėje“ kalba viduramžių alchemikai.⁵³ Ir XX a. krikščionis Tomas Mertonas (Thomas Merton) sako, kad „pirmiausia tikėjimas yra vidinės akies, širdies akies, atmerkimas, kad būtume pripildyti Dieviškosios šviesos artumu“⁵⁴. Kaip matyti, šis tikėjimo apibrėžimas sutampa su senovės arijų „dainos“ samprata. Salomėja Nėris jaunystėje į dienoraštį (1921.06.28) yra įrašiusi: „Regėjau tavo veidą sielos akimis...“⁵⁵ O pasak rusų priežodžio: *Добрая совесть – глаз Божий* „Skaisti sąžinė – Dievo akis“⁵⁶. Tokiu atveju žmogaus „sielos akis“ tiesiog sutampa su „Dievo akimi“.

Anot Cicerono (*Tusculanae Disputationes* V.3.8–9), atsakydamas į klausimą, kas yra „filosofas“, Pitagoras pateikęs palyginimą, jog „žmogaus gyvenimas panašus į tą susibūrimą, kuris su didžiulėmis iškilėmis vyksta per visos Graikijos žaidynes. Vieni atvykėliai siekia šlovės ir nugalėtojo vainiko, kitus vilioja galimybė pasipelninti perkant bei parduodant, tačiau esama ir tokių – o jie tikrai yra tauriausi, – kurie neieško nei garbės, nei pelno, o atvyko tik tam, kad p a m a t y t ū

49. Rahula 1978: 9 (ištraukoje autoriaus cituojami pasakymai pali kalba); plg. BPS: 136, Nr. 150.

50. Zaehner 2003: 273, 282.

51. Bremmer 1987: 40–41.

52. Uždaviny 2005: 180, 184, 190, plg. 170, kur kalbama apie „tikrąjį regėjimą“ užmerktomis akimis. „Širdies akiai“ praskaidrinti tiks Antano A. Jonyno retorinis klausimas ar teiginys („Širdis“): *ką regi akys / jeigu nieko nemato širdis* (Jonynas 1984: 11).

53. Jung 1980: 250–251.

54. Merton 2008: 124.

55. Nėris 1984 III: 168.

56. ДПРП: 252.

43. SRP: 488.

44. Eliade 1989: 42, 60, 222–22.

45. Turner 1970: 76.

46. Spence 1998: 53.

47. PKIEW: 1136; Watkins 1995: 117, 426; West 2007: 28, 146 ir kt.

48. Powell 1995: 183.

ir į s i ž i ū r ė t ū⁵⁷. Taigi filosofas esmiškai pavadinamas „regėtoju“. Aristotelis: „Antai kaip kūnui būdingas regėjimas, taip sielai – protingumas“ („Nikomacho etika“ 1096b); „Jeigu akis būtų gyvis, tai regėjimas būtų jo siela“, užtat „kaip iš lėlytės ir regėjimo susidaro akis, taip iš kūno ir sielos – gyvis“ („Apie sielą“ 412b–413a)⁵⁸. Aristotelis čia ištikimai seka Platoną, kuris Sokrato lūpomis sako („Timajas“ 47.a–b): „Taip, apie r e g ė j i m ą aš kalbu kaip apie didžiausios mūsų gaudamos naudos šaltinį“, nes būtent regėjimo dėka „atsirado tai, kas vadinama filosofija, už kurią puikesnės dievų dovanos mirtingųjų giminei nebuvo ir nebus“⁵⁹. Kitame Platono dialoge („Faidras“ 249.b–c) randame paaiškinimą: „Mat [tiesą] žmogus privalo suvokti pagal vadinamąją ‘idėją’, kuri, kildama iš daugelio juslinių potyrių, svarstymo yra sutelkiama į vieną daiktą, o tai ir yra prisiminimas to, ką mūsų s i e l a kadaise r e g ė j o – kai lydėjo Dievą ir, iš aukštybių stebėdama tai, ką dabar mes vadiname būtimi, pati pakildavo iki tikrosios būties“⁶⁰. „Timajo“ ir „Faidro“ vertėjas į lietuvių kalbą Naglis Kardelis apibendrina: „Mes žinome, kad graikų mąstymas išaugo iš matymo, susiformavo mobilizuojant ne lytėjimo, ne skonio, ne uoslės ar klausos, o būtent regos artikuliacines galias. Rega – plačiausias ir imliausias informacijos kanalas, per tą patį laiko vienetai įstengiantis priimti apie 50 kartų daugiau informacijos negu klausia. Būtent rega padėjo graikams susidaryti ‘idėjos’, ‘eido’ (kaip regimo pavidalo), taip pat ‘formos’ vaizdinius (būtent *aki-vaizdžius vaizdinius*, o ne klaūsinius, uostinius ir pan.)“⁶¹. Kito Platono dialogo, „Faidono“, vertėja Tatjana Aleknienė antrina: „Būtent regėjimo galią Platonas pasitelkia mąstymo veiklai paaiškinti ir pavaizduoti. Neatsitiktinai žmogus mąstydamas r e g i tikrai esančius ir nekintamus dalykus, pavidalus“, užtat „Platono žodžiai *ιδέα* ir *εἶδος* turi tą pačią šaknį, kaip ir veiksmažodžiai *εἶδον* ‘matyti’ ir *οἶδα* ‘žinoti’, ir yra giminiški su lo. *videre* „matyti, regėti; pamatyti, išvysti“, ru. *видеть* „matyti, regėti“, *вид* „išvaizda; pavidalas; vaizdas, reginys“, lie. *veizė-*

*ti, pa-vidalas*⁶². Tos pačios šaknies, beje, ir istorija, gr. *ἱστορία*, pirmiausia reiškęs apskritai „tyrimą, pažinimą, žinojimą, mokslą“, o vėliau jau tik „žinias iš praeities, apie buvusius įvykius“, taigi „istoriją“⁶³.

Taigi filosofija, kaip ir poezija, magija bei religija, yra „regėjimas“, sielos „regėjimas“, arba regėjimas „sielos akimi“, – kone pažodžiui Maironio *dvasios regėjimas*. Būtent šitam *dvasios regėjimui* mes turime būti dėkingi už visą žmonijos sukauptą išmintį ir žinojimą.

Čia verta atsižvelgti į Jano Pūvelo (Jaan Puhvel) iškeltą graikų žodžio *σοφία* „žinojimas, išmintis“ etimologiją, pasak kurios, pirminė jo reikšmė buvusi kaip tik „(pra)regėjimas“⁶⁴. Taigi ir pati *filosofija*, iš gr. *φιλο-σοφία* „žinojimo, išminties meilė“, pirmine prasme būtų kaip tik „regėjimo meilė“ ar „meilė regėti“. Kitas ne mažiau reikšmingas tarptautinis žodis, *teorija*, savo ruožtu remiasi graikiškuoju *θεορία*, pažodžiui „reginys, regėjimas, stebėjimas, įstaba“, kuris savo ruožtu yra vienos šaknies su *θεωρός* „žiūrovas, stebėtojas“, *θεᾶσθαι* „stebėti, regėti“⁶⁵. Panašiai lotynų *speculatio*, iš kurio radosi tarptautinė filosofinė *spekuliacija* ir *spekuliatyvus* mąstymas, pirmine prasme yra „žvalgymas“, veiksmažodžio *specular,-ari* „žvalgyti(s), stebėti, tirti“ šaknies, tos pačios, kaip ir veiksmažodžiai *specio,-ere* „žiūrėti“, *specto,-are* „žiūrėti, stebėti; pastebėti, pamatyti“⁶⁶. Taigi, pasak Tomo Sodeikos, „žodis *spekuliatyvus* turėtų būti suprantamas ne taip, kaip jis suprantamas mūsų dienomis, t. y. ne kaip nuo tiesioginės patirties abstrahuotas, vien formaliais sąvokų ryšiais grindžiamas samprotavimas, bet kaip s t e b ė j i m a s, palaikomas ne sąvokas skiriančių ir siejančių logikos dėsnų, o vaizdinių simbolių sąsajų“⁶⁷. Atitinkamai rusų *умо-зрение* „(filosofinė) spekuliacija, abstrakcija“ pažodžiui yra „proto regėjimas“ ar „regėjimas protu“ (kuris kaip tik ir skiria poeziją bei filosofiją nuo regėjimo kūno akims). Grįžtant prie Indijos, čia galima paminėti „Katha upanišadą“ I.3.12: „Šis, slyptintis kiekvienoje būtybėje kaip Atmanas, nepasireiškia, tačiau skvarbiu ir jautriu aumeniu įžvalgūs

57. Sodeika 2004: 9; ankstesnis pasakojimo šaltinis – Diogeno Laertiečio „Apie žymių filosofų gyvenimus, mokymus ir posakius“ VIII.8 (Лаэртский 1979: 334). O štai Salomėjos Nėries žodžiai dienoraštyje (1925.01.07): „Gyvenimas – komedija. Geriau į komediją žiūrėti, negu pačiam joje dalyvauti“ (Nėris 1984 III: 203). Parafrazė ar veikiau savaiminis sutapimas, kylantis iš atitinkamo archetipinio santykio?

58. Aristotelis 1990: 70, 347–348.

59. Platonas 1995: 89.

60. Platonas 1996: 46.

61. Kardelis 1998: 42.

62. Platonas 1999: 169, žr. 170, 171; dar plg. Platono „Valstybę“ 507.b–508.c, kur plėtojama „regėjimo“ reikšmė.

63. FrGEW I: 740–741; PkIEW: 1127; Klein 2003: 348; ДГРС: 839, 840; žr. Karaliūnas 2004: 16; Hadot 2005: 20, 26; Platonas 1996a: 271 ir kt.

64. Pagal: Топоров 1983: 285.

65. FrGEW I: 669; Klein 2003: 759 ir kt. Taip pat, beje, *θεάτρον*, pažodžiui „regykla, regėjimų vieta“, iš kurio dabar turime tarptautinį žodį *teatras*.

66. Taip pat vedinys *spectac(u)lum* „reginys, vaizdas“, iš kurio turime šiuolaikinį tarptautinį *spektaklį*, nė nekalbant apie *in-spekciją, kon-spektus* ir kt. Žr. LoLKŽ: 806–807 ir kt.

67. Sodeika 2011: 14; išskirta T. S.

regi jį (*dr̥syate tvagryayā buddhyā sūkṣmayā sūkṣma-darśibhiḥ*)⁶⁸ arba, pažodžiui, „jis regimas skvarbiu nubudusiu protu jautriu jautriai reginčių(jų)“. Šiaip ar taip, kalbama apie „regėjimą protu“. Be to, vedų poetiką teoriškai grindę vėlesni indų mąstytojai jos dvasinę esmę įvardijo kaip tik veiksmazodžio *darś-* / *dr̥ś-* „žiūrėti, matyti, regėti“ šaknies (tos pačios, kuria, kaip pamename, tradicijos aiškintas vedų poeto rišio pavadinimas) žodžiu *darśana-*, pažodžiui „regėjimas, regmė“ ar „stebėjimas, žiūra, požiūris“, ir būtent šis žodis Indijoje ilgainiui ėmė reikšti tiek „filosofiją“ apskritai, tiek atskirą „filosofinį mokymą“ ar „teoriją“⁶⁹.

Atitinkamos prigimties, žinoma, ir mūsų *pažiūra* „nuomonė, požiūris“, *pažiūros* „įsitikinimai, pasaulėžiūra“, *požiūris* „pažiūra, nusistatymas“, *žiūra* „pažiūra“ – visi iš veiksmazodžio *žiūrėti* „akis nukreipti į ką, stengtis pamatyti, žvelgti“, „matyti, regėti“ su visomis kuo įvairiausiomis antrinėmis bei perkeltinėmis reikšmėmis, tarp jų *į-(si)žiūrėti* reikšme „suvokti, suprasti“, *per-žiūrėti* „apmąstyti, įvertinti“ bei kt.⁷⁰

Panašiai *matyti* turi reikšmę „suprasti, suvokti, jausti“, pavyzdžiui: *Protas mato ir širdis jaučia* (Antanas Krikščiukaitis-Aišbė, 1864–1933); taip pat „būti aišku, suprantama“, taip pat „patirti“ ir t. t.; dar plg. *nu-matyti* reikšme „iš anksto atspėti, numanyti, apytikriai žinoti ką būsiant“⁷¹ ir kt. Čia ir priežodis, matymui prilyginantis proto sugebėjimus: *Akys toli mato, protas dar toliau*; latvių: *Acs redz tālu, prāts vēl tālāk* „Akys regi toli, protas dar toliau“⁷². Būtent „proto akis“ mena ir tokie frazeologizmai kaip *akys atsidarė, atsivėrė* „aišku, suprantama pasidarė“ ar „suprato, pasidarė protingas, daug žinantis“, *akis atverti* „padėti suprasti“ ar „padaryti suprantantį, daug žinantį“⁷³, *patarlė Be mokslo – kaip be akių*⁷⁴ ir pan. Nes, filosofo Arvydo Šliogerio žodžiais: „Tiesa ne iškvojama, ji paprasčiausiai regima arba praregima“, ir „laisvojo žmogaus mąstymas visada pririštas prie matymo: tai matantis mąstymas“, atveriantis „tai, kas regima tiesiogiai, mąstančiomis akimis ir reginčiu mąstymu“⁷⁵.

Pagaliau *regėti* irgi reiškia ne tik „suvokti žiūrint, matyti“, „galėti akimis patirti, galėti matyti“, „stebėti, žiūrėti“, bet ir „suprasti, suvokti, jausti“, „patirti,

išgyventi“⁷⁶. Atitinkamai ir Lietuvoje, Jono Balio žodžiais: „Tam tikri žmonės buvo laikomi ypatingai gabūs išskaityti arba numatyti ateitį. Tai *regėtojai* ir *regėtojos* (iš jų vėliau atsirado *raganiai* ir *raganos*).“⁷⁷ Nors pastaruoju metu išsakyta ir kitokių aiškinimų, išties būtent žodžio *regėti* pagrindu įprasta aiškinti ir kaip *regėtoją* suprasti lietuvių bei latvių *raganą*. Pasak Kazimiero Būgos, „*raganos* drauge su la. *pa-ragana* ‘aiškiarege, pranaše’ (*zīle liela paragana* ‘zylė didelė pranašė’), *pareguone* ir *paraguone* ‘pramatančia ateitį moterim’ nieku būdu latvis negali atskirti nuo veiksmazodžio *pa-redzēt* ‘pramatyti ateitį, spėti, numatyti, pranašauti““, ir „kaip *ragana* turi vardą nuo *regėjimo*, taip lygiai ir jos draugė ru. *ведьма*, le. *wiedźma* – nuo *išvydimo*: ru. *видеть*, le. *widzieć* ‘matyti, regėti’ // *wiedzieć* ‘žinoti, nutuokti, išmanyti’, pr. *waidimai* ‘žinome’, lie. *veidas*, *išvysti*, *vaidinti*, *veizdėti*“⁷⁸.

K. Būga čia palyginimui pasitelkė žodžius, kurie kartu su gausiais giminaičiais daugelyje ide. kalbų itin ryškiai rodo „regėjimo“ ir „žinojimo“ ryšį, tiesiog bendrą prigimtį. Tos pačios šaknies yra anksčiau jau minėti gr. *ἰδέα*, *εἶδος* „vaizdas, išvaizda, vaizdinys, reginys“, *εἶδον* „matyti“ ir *οἶδα* „žinoti“; lo. *videre* „matyti, regėti; pamatyti, išvysti“; ru. *вид* „išvaizda, vaizdas, reginys; pavidalas“, *видеть* „matyti, regėti“ bei „žvelgti suprasti, įsisąmoninti“ ir *ведать* „žinoti“ (atitinkamai sl. **viděti* ir **věděti*), *веуиуи* „išmintingas, pramatančis (žmogus); pranašiškas (dalykas)“; go. *weitan* „matyti, regėti“, *witan* „žiūrėti, stebėti“ bei „žinoti“, *wait* „žino“; vok. *weisen* „(nu)(pa)rodyti (= padaryti regimą)“, *wissen* „žinoti“; ang. *wise* „išmintingas“; s. i. *vidā*, *vidyā* „žinojimas, žinija“, *vēda-* „(šventas) žinojimas“ („Veda“, *vēda* ‘ji(s) žino’; Avestos iranėnų *vaēda* „žino“ ir t. t., ir t. t.⁷⁹

Prūsų kalboje, be minėtos *waidimai* „žinome“, dar paliudytos to paties žodžio lytys *waist* „žinoti“, *waisei* „žinai“, *waiditi* „žinote“, *widdai* „išvydo, pamatė“ ir kt.; latvių kalboje šiai šakniai atstovauja žodžiai *vidēt* „matyti, įžiūrėti; būti matomam, matytis“, *vidēt* „matyti, įžiūrėti“ ir *vieds* „išmintingas, pramatančis (žmogus); pranašiškas, ateitį numatantis (dalykas)“⁸⁰.

Lietuvių kalboje įvairiausių šios šaknies žodžių devynios galybės. Iš jų paminėtini: A. Baranausko *vaida-*

68. Upanišados 2013: 83; PU: 627.

69. Gonda 1984: 25–26, 60; Monier-Williams 1899: 470–471; taip pat žr. Beinorius 2002: 101.

70. LKŽ IX: 724; X: 482; XX: 765, 771–775, 790, 799.

71. LKŽ VII: 916, 918.

72. LPP I: 113, Nr. 164; KkLSP: 221, Nr. 4476.

73. LKŽ I: 65; XVIII: 887; FŽ: 13.

74. LTs V: 370, Nr. 5115.

75. Šliogeris 1990: 28.

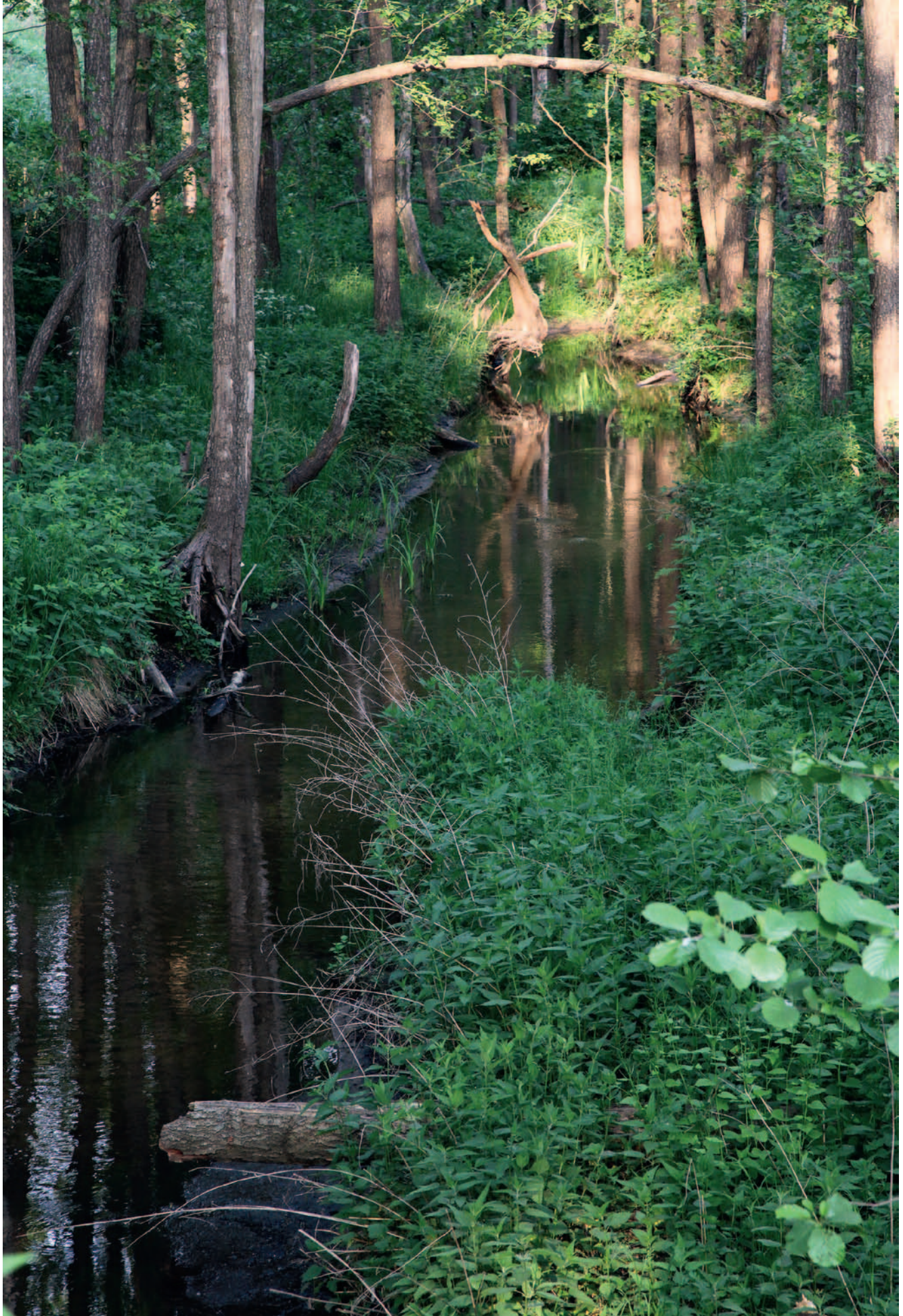
76. LKŽ XI: 361–364.

77. Balys 2000: 45.

78. Būga II: 257–258; žr. FrLEW: 684; KrLEV II: 98.

79. Glaustai žr. PkIEW: 1125–1127; daugiau atskirų kalbų etimologinių žodynų nėra reikalo nurodyti, atitinkamą žodį galima rasti bet kuriame.

80. KrLEV I: 624; II: 500, 521; LaLKŽ: 772–773; MžPKEŽ: 928–929, 943.

Arūno Baltėno nuotrauka. 2012 m.

darė „vaizduotė“; 2 *vaĩdas* „vaiduoklis“, „vizija, tariamas vaizdas“, „vaizdas, atvaizdas, paveikslas“; vėlgi Baranausko *vaĩdė* „vaizduotė“; *vaidinys* „vaizdinys“, „akyse pasirodantis vaizdas“; toliau gerai žinomi, įsigalėję *vaizdas*; *vaizdinys*; *vaizduotė* (vaizdinys, vaizduotė šiaip jau mena vidinį regėjimą, anaipso ne juslinį patyrimą); retesni *veizdėti*, *veizėti* „žiūrėti, žvelgti; sekėti akimis, stebėti“ ir *ap-veiz(d)ėti* „apžiūrėti, apžvelgti, norint ką sužinoti, išsiaiškinti, su kuo susipažinti, ką patikrinti“, taip pat „apgaltoti, apsvarstyti, įžvelgti, suvokti“ ir t. t.; *veizdus* „aiškiai regintis“ (pavyzdžiui, gali būti *veizdžios akys* arba *neveizdžios akys*) arba „aiškus, ryškus“ (taigi „aiškiai regimas“); *vida* „išvaizda, figūra“; *vydĩmas* „pamatymas, paregėjimas“ (nuo *vysti* „pamatyti“); *vydĩs*, *vĩdis* „vyzdys“ (*Juodymė akies yra vydys* A. Juškos žodynas); *vĩsti* (*vĩda*, *vĩdo*) „pamatyti“ (*Tu išvydai, ir aš vydu paukštį* A. Juškos žodynas; *Vydu užvydu mergų pulkelį gale laukelio* Daugėliškis, Ignalinos r.; *Kad aš jojau par girėlę, par šį žalią pušynėlį, nevydu nevydu po savim takelio* iš A. Juškos dainų rinkinio), *ĩ-vĩsti* „pamatyti“, *iš-vĩsti* „pamatyti“, bet ir „patirti“ bei „su prasti“, *iš-si-vĩsti* „su sigaltoti, ateiti į galvą“, taip pat *pa-vĩsti*, *pri-vĩsti*, *su-vĩsti* „pamatyti“ (*Pavydau sviesią raugtinalė[je]* Šatės, Skuodo r. ir pan.), *už-vĩsti* „(iš tolo) pamatyti“ ir „patirti“; *vyzdėti*, *vyzėti* „žiūrėti, būti nukreipus į ką akis“, „matyti“ ir „žiūrėti, stebėti“, taip pat „pri-žiūrėti“ ir „daryti tvarką, tvarkyti“ su kuo įvairiausiai priešdėliais, tarp jų *pa-vyždėti* „pažiūrėti, pažvelgti“, „pamatyti, išvysti, įžvelgti, manyti (ką esant)“, taip pat „patirti, įsitikinti, su prasti tikrąją padėtį“, „tapti aišku, paaiškėti“ (*Teisybė pavyzdėjo išg dangaus* Daukšos „Postilė“), *pra-vyždėti* „praregėti“, „išsiaiškėti“ ir t. t.; žinoma, *vyzdĩs*, *vĩzdis* „akies lėliukė“, taip pat „žvilgsnis“ ir kt.⁸¹ Kaip matyti, ir lietuvių kalboje šios šaknies žodžiai įgyja išplėstines „supratimo“ – taigi suvokimo ne vien akimi, bet ir protu – reikšmes.

Iš priešdėlinių vedinių dar paminėtini *pa-veidũs*, *pa-veizdũs*, *pa-vidũs* „panašus“, *pa-vĩdaldas* „išvaizda, forma; figūra“, „panašumas“, „vaiduoklis“, *pa-vidulĩs* „akies vyzdys“ ir kt.; tos pačios šaknies yra neigiamų reikšmių žodžiai *nuo-vyduũs* „pavydus, šykštus“, *pa-vĩdas*, *pĩ-vĩdas* (esmiškai negeras „nu-žiūrėjimas“),

pa-vyduũs, taip pat *už-vyda*, *už-vydas* „pavydas“, *už-vyduũs* „pavydus“ ir t. t., radęsi iš veiksmažodžio *vydėti* su atitinkamais priešdėliais: *pa-vydeiti* ir *už-vydeiti*⁸². Dėl šių priešdėlinių vedinių poveikio veiksmažodis *vydėti* lietuvių kalboje irgi jau suprantamas tik reikšme „pavydėti“, tačiau remiantis išvardytais (ir gausybe neišvardytų) tos pačios šaknies lietuviškų žodžių ir tiksliais atitikmenimis giminiškose kalbose, kaip latvių *vĩdēt* ir slavų **viděti*, nesunku rekonstruoti jo pirminę reikšmę „žiūrėti, stebėti, matyti, regėti“ ar pan. Ši pirminė, pamatinė veiksmažodžio reikšmė šiaip jau nėra pernelyg „nunyksi“ ir, pasitaikius progai, nesunkiai atgyja, kaip antai Vlodo Braziūno eilėraščio „Slinktis“ eilutėje: *didžiosios jėgos, naktų šviesoje jas vydėjau*⁸³. Pažymėtina, kad čia turimas omeny veikiau dvasinis regėjimas nei paprasčiausias juslinis patyrimas.

Iš pavyzdžių, paryškinančių pirminę šaknies reikšmę, paminėtini ir su neiginiu *ne-* sudaryti žodžiai, kaip *nevĩdoti* „nežiūrėti namų“: *Jis nevydoja namų, namie tik perguli* (Liškiava, Varėnos r.); taip pat *nėvydis*, sulig Antano Juškos apibrėžimu: *Kurs niekad os tave nematė, neišvydo, tas nevydis*; tos pat kilmės (su priesaga *-onas*, kaip *žiūr-onas* ir kt.) ir *nėvidonas* ar, įprasčiau kirčiuojant, *nevidõnas* „nenaudėlis, piktadarys, nedorėlis“: *O tu nevidonai, tai tu ir pirtį azudegei!* (Sudeikiai, Utenos r.); *O tu nevidone, kiek tu man iškados padarei!* (Skirsnemunė, Jurbarko r.); *Atsitraukie, šėtone, svieta tu nevidone!* (iš V. Kalvaičio surinktų dainų)⁸⁴. Krikščioniškasis „šėtonas“ čia atsiranda neatsitiktinai, nes ir lietuvių tradicijoje *nevidonu* kitąsyk pavadinamas velnias; antai žinomoje sakmėje, medžiotojui nušovus velnią, Perkūnas sako: *Dėkui tau, vaikeli, ką tu tą mano nevidoną užmušei*⁸⁵; arba štai kitame sakmės variante (su ilgąja *-y-* šaknyje!): *Tai dėkui tau, kad tu mano nevidoną nušovei*⁸⁶. Įsidėmėtinas iš J. Ryterio (1929 m.), A. Kuršaičio (1968–1973 m.) žodynų teiginys, bet šiaip jau visai taisyklingas *vidonas* „draugas“⁸⁷. Atitinkamos perkeltinės, dvasinės bei dorinės, reikšmės čia remiasi būtent asmens sugebėjimu (*vidonas*) ar nesugebėjimu (*nevidonas*, *nevydonas*) dvasiškai „regėti“, t. y. *vydėti*.

Panašios darybos, tik su papildomu priešdėliu, yra latvių *nenovĩdĩgs* „pavydus, priešiškas“, *nenovĩdĩba* „pavydas, priešiškumas“ (lietuviškai būtų **ne-nuo-vyduũs*,

81. LKŽ XVII: 832–834, 840; XVIII: 548–567, 568; XIX: 81, 84, 85, 742–474, 849–853; JSSD I: 277, Nr. 297.15; žr. Būga II: 463; FrLEW: 1214–1216, 1237 ir daug kur kitur. Įdomu, jog kaip senovės graikų kilmės *teorija* buvo vienos šaknies su *teatra*, o lotynų filosofinė *spekuliacija* ir *spekulytyvus* mąstymas – su *spektakliu*, taip čia šiuo atžvilgiu galima paminėti mūsų žodžius *vaidinti* „vaizduoti scenoje“ (esmiškai „daryti regimą“), *vaidinimas*, *vaidmuo* ir kt.

82. LKŽ VIII: 972; IX: 677, 680, 686–690; XVII: 757–758; XIX: 82–83.

83. Braziūnas 1999: 48.

84. LKŽ VIII: 756.

85. BsLP I IV: 176, Nr. 87.

86. Balys 1935: 296.

87. LKŽ XIX: 86.

**ne-nuo-vydyba*, kaip kad yra *ne-nuo-tuoka* „kas nenu-tuokia, nenuovoka“, *ne-nuo-voka* „kas negudrus, žioplas, neturi nuovokos, kvaiša, pusgalvis“, *ne-nuo-vokus*⁸⁸, būtent *ne-iš-manėlis*, esmiškai tas pats *ne-vidonas*).

Pažymėtina, kad šios šaknies vediniai su neiginiu ir kitose ide. kalbose ne tik plačiai žinomi, bet ir atitinkamai terminologizuoti (ide. **ṅ-uid-*). Iš ryškiausių pavyzdžių paminėtini lotynų *in-videre* „kreivai, nepalan-kiai žiūrėti“, „pavydėti“, taip pat *I in-videns* „pavydus; pavyduolis“ ir pirminę tiesioginę neiginio prasmę te-bemenantis *2 in-videns* „nematantis, neregintis“⁸⁹. Taip pat senovės indų (su neiginiu *a-* iš nykstamojo balsių kaitos laipsnio ide. **ṅ-*) *ávidvān* „nežinantis“ (esmiš-kai *nēvidonas*), pavyzdžiui, „Rigvedoje“ V.30.3: *védad ávidvān chṛṇávac ca vidvān* „tesužino *nēvidonas* ir teišgirsta *vidōnas*“, „Taitiryja upanišadoje“ II.6.1: *uta avidvān amuṁ lokam pretya kaścana gacchatī u, āho vidvān amuṁ lokam pretya, kaścit samaśnutā u* „Ar *nevidonas* į aną pasaulį miręs nukeliauja? Ar gal *vidon-*as aną pasaulį miręs pasiekia?“⁹⁰ Taip pat sanskrito būdvardis *a-vidya-* „neišspręsęs, neišmanantis“, daikta-vardis *a-vidyā* „(dvasinis) neišmanymas, tamsumas“, hinduizme ir budizme suvokiamas kaip visokeriopo blogio šaltinis, dvasinio nušvitimo ir išsivadavimo priešybė⁹¹ (lietuviškai būtų **nevidžià*, **nevydžià* ar **nevidė*, **nevydė*). Pavyzdžiui, „Katha upanišadoje“ I.2.4: „Plačiai išsiskiria, į priešingas puses veda keliai, žinomi kaip neišmanymas ir išmintis (*avidyā yā ca vidyeti jñātā*)“⁹², pažodžiui „kaip *nevydžia* ir *vydžia*“, „kaip *vydė* ir *nevydė* žinomi“. Rusų kalboje atitinkamai sudaryti *невежда* „nemokša, neprusėlis, neiš-manėlis, tamsuolis“, *невежа* „storžievis, stačiokas“, *невежество* „nemokšiškumas, neišprusimas, tamsu-mas“, lenkų *niewiedza* „t. p.“ (sl. **ne-vėdĭā*)⁹³, taip pat *не-на-висть* „neapykanta“ ir kt. Iškalbingi rusų prie-žodžiai: *Невежа и Бога гневит* „*Nevydonas* ir *Dievą* (už)rūstina“, *He дорого ничто, дорого вежество* „*Nebrangu niekas, brangi vydžia*“⁹⁴. Paminėtinas XII a. Naugarde paliudytas vardas *He-видь*, V. Ivanovo sugretintas su senovės graikų mirusiųjų šalies pavadi-nimu ir jos valdovo Hado vardu, gr. *Ἄιδης*, supranta-mu kaip „neregimasis“ arba/ir „neregintysis“, iš ide.

**ṅ-uid*⁹⁵. Tokia Hado vardo samprata tradicinė, jau Sokrato paliudijimu, „daugelis supranta taip, kad šiuo vardu pavadinama ‘neregimybė’ (*ἄιδής*)“⁹⁶. Lietuviškas atitikmuo skambėtų būtent *Nėvydis* ar gal **Nėvydas*.

Darinių su neiginiais reikšmės savo ruožtu papildomai paryškina itin teigiamą tradicinį „regėjimo“ vertinimą, pasireiškiantį atitinkamai teigiamomis mitinėmis ir dvasinėmis prasmėmis. Jo aktualumą Lietuvoje rodo gausūs šios šaknies asmenvardžiai: *Váida, Váidas, Vidá, Vŷda, Vŷdė, Vŷdas, Vŷdas*, taip pat senųjų sudurtinių var-dų dėmenys, tiek pirmieji, tokie kaip *Váid-mantas, Vŷd-mantas, Vŷd-mantas* ir kt., tiek antrieji, tokie kaip *Aŷ-vydas, Aŷ-vydas, Maŷt-vydas, Vŷs-vydas* ir kt.⁹⁷ Junginiai su šaknimi *mant-*, kaip *Maŷt-vydas, Vŷd-mantas* ir kt. kaip tik žymi žmogų esant „mintimis vydintį“, t. y. „pro-tu regintį“, ir mena aptartą dvasinį „regėjimą protu“.

Tokią „dvasinio regėjimo“ sampratą pabrėžia ir bū-dingi šios šaknies išminčiaus, žynio, žiniuonio, burti-ninko pavadinimai įvairiose ide. kalbose. Rusų kalboje, be minėtojo *ведьма* „ragana“, dar paminėtinas *ведьм* „žynys, raganius, burtininkas“. Anglų kalboje tos pa-čios šaknies yra *wizard* „burtininkas, kerėtojas“, iš *wise* „išmintingas“⁹⁸, taigi pirmine prasme „išminčius“. Šios šaknies žodžiu *vaēdamna* „žinantysis, išminčius“ Avestoje save vadino pranašas Zarathuštra.⁹⁹ Ta pačia šaknimi Būga aiškino ir legendinio prūsų pirmojo ka-raliaus Videvučio vardą, šaltiniuose *Widewuto* ir pan., kuris tad irgi būtų reiškęs „žinantįjį“.¹⁰⁰ Tos pat šaknies yra ne tik minėtieji regėjimą bei žinojimą reiškiantys prūsų kalbos žodžiai, bet ir religinės reikšmės veiks-mažodis *waidleimai* „žyniaujame, buriame“, taip pat prūsų ir lietuvių *vaidila* „žynys“¹⁰¹. Gal paminėtini ir M. Akelaičio vartotas *vidas* „skelbėjas, pranašautojas“, ir Augusto Leskyno (August Leskien), K. Būgos pa-liudytas *vyzdŷs* ar *vŷzdis* reikšme „žynys, aiškiaregis, pranašautojas“¹⁰². Vertas dėmesio sudurtinis žodis *vŷdraga* ar *vŷdraga, vŷdragė* „ragana“¹⁰³, kuriame ša-

88. LKŽ VIII: 658.

89. LoLKŽ: 450.

90. PU: 547–548; plg. Upanišados 2013: 127.

91. Žr. Monier-Williams 1899: 108 ir daug kur kitur.

92. Upanišados 2013: 78, 243; žr. PU: 609. Lytis *vidyeti* sudaryta iš *vidyā + iti*.

93. Фасмер III: 54, žr. I: 285 ir kt..

94. ДлПРН: 563.

95. Иванов 1994: 133; žr. FrGEW I: 33–34; Klein 2003: 329; Eliade 1974: 143–144 ir kt.; kitokius aiškinimus žr. Platonas 1996a: 258–259.

96. Platonas 1996a: 108, 109.

97. LKŽ: 52, 60, 227, 255, 275, 313–315, 325–327, 338; dar žr. Zinkevičius 2008: pagal rodyklę.

98. Klein 2003: 830.

99. Боѳс 1988: 27.

100. Būga I: 188.

101. Būga II: 139; MŽPKEŽ: 926–927 ir kt. Įdomios šiuo atžvilgiu Adomo Mickevičiaus „Vaidilos dainos“ eilutės iš V. Mykolaičio-Putino versto „Konrado Valenrodo“: „Kai maras gresia Lietuvą niokoti, / *V a i d i l o s v y z d ŷ i a i* geba jį nuspėti“ (Mickevičius 1987: 148), taigi „nu-matyti“.

102. LKŽ XIX: 81, 852.

103. LKŽ XIX: 86.

knis *vyd-/vid-* sujungta su aptartąja *raganos* šaknimi, taip, matyt, siekiant sustiprinti abiejų bendrą reikšmę.

Negalima čia nepaminėti ir mūsų mąstytojo Vilhelmo Storostos *Vydūno*. Buvusi Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė pažymi: „Pasak Vydūno biografo A. Merkelio, *Storostų* pavardė pirmą kartą užrašyta 1642 metų dokumentuose. Juos tyręs žmogus Vydūnui teigė, jog tai buvęs ne vardas, o valdininko pažymėjimas, vėliau įsitvirtinęs kaip pavardė. Vydūnas iš pavimų atsekęs, jog jo šeimos pavardė galėjusi būti *Vydas* ar *Vydius* (*Vydzius*), kas reikštų palankumą, draugiškumą. Profesorius V. Falkenhanas rašė, jog iš motinos Vydūnas girdėjęs, kad jų šeima yra paskutiniųjų lietuvių žynių (krivių) giminės tiesioginiai palikuonys. Tad pavardė *Vydas* ar *Vydius* galėjo atkelti ir iš Vydūno motinos pasakojimų“; šiaip ar taip, „Lietuvos šviesuomenė *Vydūno* vardą dažniausiai traktavo kaip vedinį iš žodžio *vydėti* ‘regėti’, kas pažymi giliausius būties slėpinius regintį mąstytoją. A. Jakštas 1928 m. rašė: ‘Žodis *Vydūnas* reiškia toli į ateitį žvelgiantį žmogų bei pranašą“, o vėliau dar pats mąstytojas paaiškines, R. Palijanskaitės žodžiais, „kad *Vydūnas* tereiškias *nevydono* priešybę.“¹⁰⁴

Vardas *Vyd-ūnas* išties gali būti kuo sklandžiausiai sudarytas iš vardo *Vydas* su priesaga *-ūnas*¹⁰⁵ arba su ta pačia priesaga ir tiesiog iš veiksmažodžio *vydėti* šaknies (dėl darybos plg. priešdėlinį *pa-vydūnas* „pavyduolis“¹⁰⁶), pirmine prasme tad jis reikštų „regėtoją“. Pažymėtina, jog minėtasis rusų *ведун* „žynys, raganus, burtininkas“ Baltarusijoje vadintas ir lytimi *відун*¹⁰⁷, o šis sutapimas gali būti laikomas bendro senų laikų paveldo patvirtinimu.

Pats Vydūnas veikalo „Sąmonė“ pratarmėje prisipažįsta: „Seniai man būdavo sakoma, kad aš reiškiašis dažniau iš *regėjimo* kaip iš protavimo“; ir toliau dar apie šį savo veikalą priduria: „Mokslinti žmonės pastebės, kad jame atsispindi visokių amžių žmonijos mąstytojų išmanymai, prasidedant nuo senųjų indų, egiptiečių, parsų, graikų ir vėlesnių tautų išminties mylėtojų ir einant iki mūsų laikų. Minėtini ypačiai paskutinių šimtmečių vokiečių manytojai. Visi jie šviesino tuos *regesius*, kurie man *aušo* iš pat mažų dienų.“¹⁰⁸ Nes, Vydūno žodžiais: „Išmintis ne išguldo, o *regi*“; ir apskritai: „Žmogaus esmė yra, taip sakant,

sąmoningumo *akies*¹⁰⁹; kitaip tariant, sąmonė „yra ta *akis*, kuri visa pastebi, *į* visa žiūri“; intuicija yra „*vidaus* *regėjimas*“ ir t. t.; be to, daugelio naujųjų laikų mokslininkų (dabar patikslintume – pozityvistų) „senovės žmonės su savo *vidiniu* *regėjimu* buvo laikomi nesusipratėliais ir atsidavusiais prietarais. Kad patys buvo tikresni nesusipratėliai ir labai prietaringi, to jie visai nenumanė“¹¹⁰. Šiaip ar taip: „Tokių *regėjimo* ir *vaidavimo* galių kaip senovėje žmonės šiandien nebeturi.“¹¹¹

Nors kartais jos žmoguje tebesukyla. Apie lietuvių dvasios atgimimą Vydūnas rašė: „Sukilo ir patys tautos gyvybės reiškiėjai, būtent poetai ir vėliau menininkai – dailininkai. Vyriausiasis pirmųjų yra lyrikas Maironis.“¹¹²

Sugrįžtant prie Maironio, savo ruožtu reikia dar syk prisiminti žodžiu *nevidonas* lietuvių vadintą šėtoną, velnią; atitinkamai sudarytą senovės graikų „Velino“ Hado vardą ir kt. Turime ir atitinkamų sinonimo *matyti* šaknies žodžių – tai *nėmačia*, *nėmačis*, *nėmačius* „velnias, nelabasis“: *Ar tave nemačia prisėdo?* (Skirsnemunė, Jurbarko r.); *Nemačis tave čia atneš!* (Baisogala, Radviliškio r.); *Kad tave nemačiai!* (Gelvonai, Širvintų r.); *Ar nemačius tave čia neša?!* (Sasnava, Marijampolės r.); *Tegu jį nemačius, koks jis netikęs!* (Geistarai, Vilkaviškio r.) ir t. t.; visai taip pat sudarytas ir daugiskaitinis daiktavardis *nėmačios* „nebūti daiktai“ (*Jis visokių nemačių pripasakoja* Marijampolė; *Kad jam visų nemačių ir reikia* Alksnėnai, Vilkaviškio r.) ir „užgaidai“ (*Kai serg, tai i visokių nemačių pilnas* Eržvilkas, Jurbarko r.); taip pat prieveiksmiai *nėmačiomis*, *nėmačiom*, *nėmačia* „niekam nematant, iš nemačių“ arba pats „nematydamas“¹¹³. Ir priešingai: *mačiomis* reiškia „matant“, *matūs* – kuris „gerų akių, viską matantis, pastabus“¹¹⁴ ir t. t.

Taigi, kaip *nevidono* ar *nevydūno* priešybė yra *vidonas* ar *vydūnas*, taip *nėmačio* ar *nėmačiaus* priešybė turėtų būti **mačis*, **mačys* ar **mačius* numanoma atitinkama reikšme „regėtojas, žynys, išminčius“. O su mažybine priesaga – **mačiulis*.

Verta šiuo atžvilgiu paminėti Maironio bendražygės, aušrininkės Stanislavos Medekšaitės-Paškevičienės 1912 m. išleistą istorinę apysaką „Gintautas, paskuti-

104. Palijanskaitė 2010: 23, 24.

105. LVKŽ: 327.

106. LKŽ IX: 690.

107. Никифоровский 1897: 282, Nr. 2189 (užrašyta rusiškai *видун*); ПЭЗ II/2: 188, Nr. 1119 (sakinyje: *Hy, чи відзину, відун?* „Na, ar vydi, vydūne?“).

108. Vydūnas 1990: 363, 364; žr. aukščiau apie „regėjimų“ sąsają su „aušra“.

109. Vydūnas 1990: 73, 398.

110. Vydūnas 1992: 252, 37, 396.

111. Vydūnas 1990: 382.

112. Vydūnas 1990: 197.

113. LKŽ VIII: 647. *Nėmačius* „velnias, nelabasis“ yra patekęs ir į rytų slavų kalbas kaip *нѣмач*, užfiksuotas net Pinsko apylinkėse (Zinkevičius 1987: 65).

114. LKŽ VII: 723, 926.

nis krivė“, kurioje krivio Gintauto padėjėjas pavadintas vardu *Mačiulis*; baigdamas tarnystę ir pagal seną paprotį susideginti ruošdamasis Gintautas savo įpėdiniu paskiria Mačiulį, „kurio žodžiai gaivinę išvermę tais laikais, kai kryžėivis mus mindžiojęs“, o jo „smagios dainelės kėlusios dvasią, maloniai primindamos mums gražią mūsų praeitį“; negana to, senasis krivis nuo laužo kreipiasi į Mačiulį: „O tu, Mačiuli, sūnau mano, gai-vink žmones daina, kurstyk ugnį krūtinėse, o tos šventosios ugnies Lietuvos širdy neįstengs užgesinti jokia priešininko ranka“¹¹⁵. Taigi ž y n y s, vardu Mačiulis, jau turi istoriją, bent jau literatūrinę.

Paplitusi, sena lietuvių pavardė *Mačiūlis*, kaip ir *Māčius*, *Mačis*, *Mačys* ir kt. (tarp jų ir *Mačiūnas* su ta pačia priesaga kaip *Vydūnas*), šiaip jau, žinoma, kildinama iš krikšto vardo *Matas*, *Mataušas*, *Motiejus*.¹¹⁶ Ir vis dėlto nevalia lengva ranka atmesti galimybės joje esant „ištirpusį“ ar tik „pridengtą“ seną savą, substratinę *matyti* šaknies vardą.

Kaip niekam kitam jis išties tinka Jonui *Mačiuliui*-Maironiui, kuris tad ne tik eilėmis, bet ir pačia pavarde pasirodo esąs tikras pramžės tradicijos „dausų regėtojas“.

SANTRUMPOS:

- Aistis 1988 = Jonas Aistis. *Katarsis*. Vilnius: Vaga, 1988.
 Aristotelis 1990 = Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.
 AufHR I–II = Th. Aufrecht. *Die Hymen des Rigveda*, I–II. Berlin, 1955.
 Balys 1935 = Jonas Balys. Perkūnas medžioja velnią. Iš: *Vairas*, 1935, Nr. 3.
 Balys 2000 = Jonas Balys. *Raštai*, II. Vilnius: LLI, 2000.
 Beinorius 2002 = Audrius Beinorius. *Sąmonė klasikinėje Indijos filosofijoje (Lyginamoji studija)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002.
 BPS = *Thus Have I Heard: Buddhist Parables and Stories*. Eds.: Rye Brook, Minh Thành. New York: Sutra Translation Committee of the United States and Canada, 1999.
 Braziūnas 1999 = Vladas Braziūnas. *Ant balto dugno*. Vilnius: LRS leidykla, 1999.
 Bremmer 1987 = J. Bremmer. *The Early Greek Concept of the Soul*. Princeton University Press, 1987.
 BsLPĮ IV = *Lietuviškos pasakos įvairios*. Surinko Jonas Basanavičius, IV. Vilnius: Vaga, 1998.
 Būga I–III = Kazimieras Būga. *Raštai*. Sudarė Z. Zinkevičius, I–III. Vilnius, 1958–1961.
 Corbin 1990 = Henry Corbin. *Spiritual Body and Celestial Earth: From Mazdean Iran to Shī'ite Iran*. London, 1990.
 Eliade 1974 = Mircea Eliade. *Patterns in Comparative Religion*. New York, 1974.
 Eliade 1989 = Mircea Eliade. *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*. England: Arkana, 1989.
 FrGEW I–II = Hjalmar Frisk. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg, 1960–1970.

- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg–Göttingen, 1962–1965 (puslapių numeracija išstinė).
 Gonda 1984 = Jan Gonda. *The Vision of the Vedic Poets*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1984.
 Hadot 2005 = Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?* Vilnius: Aidai, 2005.
 Jonynas 1984 = Antanas A. Jonynas. *Parabolė*. Vilnius: Vaga, 1984.
 JSDI = *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, I. Vilnius, 1955.
 Jung 1980 = Carl Gustav Jung. *Psychology and Alchemy*. Princeton University Press, 1980.
 Karaliūnas 2004 = Simas Karaliūnas. *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose*, I. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004.
 Kardelis 1998 = Naglis Kardelis. Įsiklausant į transcendencijos tylą: Pasvarstymai apie filosofijos gyvastį Arvydo Šliogerio „Transcendencijos tylos“ paraštėse. Iš: *Naujoji Romuva*, 1998, Nr. 1 (521).
 Keown 2004 = Damien Keown. *Oxford Dictionary of Buddhism*. Oxford University Press, 2004.
 KkLSP = *Latviešu sakāmvārdi un parunas: Izlase*. Sastādījis E. Kokare. Rīgā, 1957.
 Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc., 2003.
 KrlEV I–II = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga, 1992.
 LaLKŽ = *Latvių–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė Alvydas Butkus. Vilnius, 2003.
 LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
 LoLKŽ = Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius, 1996.
 LPP I = *Lietuvių patarlės ir priežodžiai*, I. Parengė Kazys Grigas ir kiti. Vilnius: LLI, 2000.
 LPŽ II = *Lietuvių pavardžių žodynas*. Atsakingasis redaktorius A. Vanagas, II. Vilnius: Mokslas, 1989.
 LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius, 1968.
 LVKŽ = Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
 Maironis 1988 = Maironis. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1988.
 Merton 2008 = Thomas Merton. *Naujosios kontempliacijos sėklos*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008.
 MhEWA I–II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–II. Heidelberg, 1992–1996.
 MhKEWA I–III = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–III. Heidelberg, 1956–1976.
 Mickevičius 1987 = Adomas Mickevičius. *Eilėraščiai, poemos*. Vilnius: Vaga, 1987.
 Milašius 1994 = Oskaras Milašius. *Vienatve, mano motina*. Vertė A. Vaičiulaitis ir kt. Vilnius: Scena, 1994.
 Monier-Williams 1899 = Monier Monier-Williams. *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages* by Sir. Monier Monier-Williams. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Oxford University Press, 1899; Delhi: Motilal Banarsidass, 1999.
 MŽPKEŽ = Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
 Nėris 1984 III = Salomėja Nėris. *Raštai*, III: *Proza, dienoraščiai, laiškai*. Vilnius: Vaga, 1984.
 Nirukta 2002 = *The Nighaṇṭu and the Nirukta: The Oldest Indian Treatise on Etymology, Philology and Semantics*. Ed. by Lakshman Sarup. Delhi: Motilal Banarsidass, 2002.
 Palijanskaitė 2010 = Rima Palijanskaitė. *Amžinųjų jūrų varpai: Vydūniškiosios mistikos link*. Klaipėda: Eglė, 2010.
 PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München, 1959.

115. Cit. pagal: Speičytė 2012: 239–240.

116. LPŽ II: 129–130; Zinkevičius 2008: 376–377.

- Platonas 1995 = Platonas. *Timajas; Kritijas*. Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Naglis Kardelis. Vilnius: Aidai, 1995.
- Platonas 1996 = Platonas. *Faidras*. Iš graikų kalbos vertė ir paaiškinimus parašė Naglis Kardelis, Vilnius: Aidai, 1996.
- Platonas 1996a = Platonas. *Kratilas*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mantas Adomėnas, apie „Kratilo“ etimologijas parašė Naglis Kardelis. Vilnius: Aidai, 1996.
- Platonas 1999 = Platonas. *Faidonas, arba apie sielą*. Iš graikų k. vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius: Aidai, 1999.
- Powell 1995 = T. G. E. Powell. *The Celts*. London: Thames and Hudson, 1995.
- PU = *The Principal Upaniṣads*. Edited with introduction, text, translation and notes by S. Radhakrishnan. India: HarperCollins, 2000.
- Rahula 1978 = Walpola Sri Rahula. *What the Buddha Taught*. London and Bedford: Gordon Fraser, 1978.
- Razauskas 2013a = Dainius Razauskas. Maironis ir senoji tradicija. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 2.
- Razauskas 2013b = Dainius Razauskas. Dieviškoji daina. Iš: *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 3.
- Razauskas 2013c = Dainius Razauskas. Maironio mįslė. Iš: *Literatūra*, 2013, Nr. 55(1).
- Razauskas 2015 = Dainius Razauskas. Verpiamos, audžiamos dainos ir žosmės (Maironis – praamžės tradicijos dainius §42–45). Iš: *Liaudies kultūra*, 2015, Nr. 2.
- Rigveda 2004 = *Rigveda*, pdf edition by Keith Briggs, 2004.
- SFBL = *Scandinavian Folk Belief and Legend*. Editors: Reimund Kviedland, Henning K. Sehmsdorf. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1999.
- Sodeika 2004 = Tomas Sodeika. Ką gali religijos filosofija? Iš: *Religija ir kultūra*, I. Vilnius: Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras, 2004.
- Sodeika 2011 = Tomas Sodeika. Šventojo Bonaventūros kelionė. Iš: *Religija ir kultūra*, IX. Vilnius: Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras, 2011.
- Speičytė 2012 = Brigita Speičytė. *Anapus ribos: Maironis ir istorinė Lietuva*. Vilnius: LLTI, 2012.
- Spence 1998 = Lewis Spence. *Myths and Legends of Egypt*. London: Senate, 1998.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius, 1991.
- Strazdas 1991 = Antanas Strazdas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Faksimilinis leidinys. Vilnius: Vaga, 1991.
- Šilbajoris 1982 = Rimvydas Šilbajoris. Teksto plotmių santykiai Doneičio *Metuose*. Iš: *Metmenys*, Nr. 43, 1982.
- Šliogeris 1990 = Arvydas Šliogeris. Martynas Heidegeris: Kaukė ir būtis. Iš: *Metmenys*, Nr. 58, 1990.
- Šmitienė 2011 = Giedrė Šmitienė. Takios tradicijos samprata. Iš: *Tautosakos darbai*, XLI. Vilnius: LLTI, 2011.
- Turner 1970 = Victor Turner. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca–London: Cornell University Press, 1970.
- Upaniṣados 2013 = *Upaniṣados*. Vilnius: Vaga, 2013.
- Uždavinys 2005 = Algis Uždavinys. *Hermio Trismegisto išminties kelias; Hermetinis rinkinys*. Vilnius: Sophia, 2005.
- Watkins 1995 = Calvert Watkins. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York–Oxford: Oxford University Press, 1995.
- West 2007 = M. L. West. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford University Press, 2007.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai*, I. Vilnius: Mintis, 1990.
- Vydūnas 1992 = Vydūnas. *Raštai*, III. Vilnius: Mintis, 1992.
- Vydūnas 2006 = Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes*, I: *Gyvenimas – kelionė tobulumui*. Klaipėda–Radvilėškis: Litera, 2006.
- Zaborskaitė 1968 = Vanda Zaborskaitė. *Maironis*. Vilnius, 1968.
- Zaehner 2003 = R. C. Zaehner. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. London–New York: Phoenix, 2003.
- Zinkevičius 1987 = Zigmantas Zinkevičius. *Lietuvių kalbos istorija*, II: *Iki pirmųjų raštų*. Vilnius: Mokslas, 1987.
- Zinkevičius 2008 = Zigmantas Zinkevičius. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- ДГРС = *Древнегреческо-русский словарь*. Составил И. Х. Дворецкий, I–II. Москва, 1958 (puslapių numeracija ištinė).
- ДлПРН = *Пословицы русского народа*. Сборник В. И. Даля. Москва: Русский язык, 2004.
- Бойс 1988 = Мэри Бойс. *Зороастрийцы: верования и обычаи*. Москва, 1988.
- Елизаренкова 1993 = Татьяна Яковлевна Елизаренкова. *Язык и стиль ведийских риши*. Москва, 1993.
- Иванов 1994 = Вячеслав Всеволодович Иванов. Структура индоевропейских загадок-кеннингов и их роль в мифопоэтической традиции. Iš: *Исследования в области балто-славянской духовной культуры: Загадка как текст I*. Москва: Индрик, 1994.
- Лазертский 1979 = Диоген Лазертский. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. Москва, 1979.
- МНМ II = *Мифы народов мира: Энциклопедия в двух томах*, II. Москва, 1982.
- Никифоровский 1897 = *Простонародные приметы и поверья, суеверные обряды и обычаи, легендарные сказания о лицах и местах*. Собрал в Витебской Белоруссии Н. Я. Никифоровский. Витебск, 1897.
- Пизани 1956 = Витторе Пизани. *Этимология: история–проблемы–метод*. Москва, 1956.
- ПЭЗ II/2 = *Полацкі этнаграфічны зборнік*. Укладанне У. А. Лобача, II: *Народная проза беларусаў Падзвіння*, 2. Наваполацк: ПДУ, 2011.
- Ригведа 1989 = *Ригведа: Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1989.
- Ригведа 1995 = *Ригведа: Мандалы V–VIII*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1995.
- Ригведа 1999 = *Ригведа: Мандалы IX–X*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва, 1999.
- Топоров 1983 = Владимир Николаевич Топоров. Дополнение к статье о *софях*. Iš: *Текст: семантика и структура*. Москва: Наука, 1983.
- Фасмер I–IV = Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, I–IV. Санкт-Петербург, 1996.

Maironis – the bard of perennial tradition. §47: the heavenly seer

Dainius RAZAUSKAS

The object of the article consists of the lyricism of the Lithuanian poetic patriarch, Maironis, which has already been discussed by the author, from different angles, in a few previous articles of the author. The goal – to show its deep ties with ancient Lithuanian and, even deeper, Indo-European tradition (poetics, folklore, mythology, religion). This time, the concept of “poetic” or “spiritual vision” in Maironis’ poetry, and also in ancient Lithuanian and some other ancient mytho-poetic traditions, is discussed. By coincidence, which nevertheless is particularly meaningful, the very surname of Maironis, *Mačiulis*, grammatically could be (and historically really was) understood as a diminutive from *mačius* – “the one with good sight, he who sees, seer”. The article discusses §47 of the unpublished book *Maironis – the bard of perennial tradition (Maironis – praamžės tradicijos dainius)* by the author.

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, Vilnius,
e. paštas: liaudies.kultura@llkc.lt*

Gauta 2015-04-11, įteikta spaudai 2015-06-25